

Резнікова Олена Ігорівна,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: olena.i.reznikova@gmail.com
ORCID 0000-0001-5188-9258

Липало Джулія Аліївна,
студентка міжнародно-правового факультету,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: juli.lypalo@gmail.com

doi: 10.21564/2414–990x.143.147116
УДК 343.14

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОВЕРНЕННЯ АКТИВІВ, ОДЕРЖАНИХ ВНАСЛІДОК ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Досліджено теоретичні основи і практичні проблеми повернення активів, одержаних внаслідок вчинення злочинів, у кримінальному провадженні, окреслено мету, суб'єкти реалізації, об'єкти пошуку та етапи здійснення такої діяльності, а також проаналізовано провідний міжнародний досвід у цій сфері. Досліджено правовий статус, функції і повноваження Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, як суб'єкта такої діяльності.

Ключові слова: активи, одержані внаслідок вчинення злочинів; повернення активів, одержаних внаслідок вчинення злочинів; кримінальне провадження; Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Резнікова Е. И., кандидат юридических наук, ассистент кафедры уголовного процесса и оперативно-розыскной деятельности, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.

e-mail : olena.i.reznikova@gmail.com ; ORCID 0000-0001-5188-9258

Липало Д. А., студентка міжнародно-правового факультета, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.

e-mail : juli.lypalo@gmail.com

Актуальные проблемы возврата активов, полученных в результате совершения преступлений, в уголовном производстве

Исследованы теоретические основы и практические проблемы возврата активов, полученных в результате совершения преступлений, в уголовном производстве, названы цель, субъекты реализации, объекты поиска и этапы осуществления такой деятельности, а также проанализирован ведущий международный опыт в этой сфере. Исследован правовой статус, функции и полномочия Национального агентства Украины по вопросам выявления, розыска и управления активами, полученными от коррупционных и других преступлений, как субъекта такой деятельности.

Ключевые слова: возвращение активов, полученных в результате совершения преступлений; уголовное производство; Национальное агентство Украины по вопросам выявления, розыска и управления активами, полученными от коррупционных и других преступлений.

Вступ. Недосконалість кримінального і кримінального процесуального законодавства України, відсутність дієвих механізмів повернення активів, одержаних злочинним корупційним шляхом (далі – повернення активів), перевантаженість органів досудового розслідування, прокуратури та суду кримінальними провадженнями, використання суб'єктами такої злочинної діяльності складних, у тому числі й міжнародних, механізмів приховування злочинних активів, а також відсутність у суб'єктів, уповноважених на ведення кримінального процесу спеціальних знань у цій сфері, призводили до того, що повернення таких активів довгий час залишалося другорядним питанням у кримінальному судочинстві, а його здійснення супроводжувалося низкою проблем правозастосовного характеру [9]. Така ситуація почала змінюватися з просуванням антикорупційної реформи в Україні. Зокрема, під час останньої правові основи повернення активів зазнали суттєвих трансформацій шляхом оновлення положень Кримінального кодексу України (далі – КК), прийняттям Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) та окремих спеціалізованих законів і підзаконних актів, які сформувавши філософію такої діяльності та запровадили процесуальні механізми її здійснення в Україні.

Аналіз літературних даних і постановка завдання дослідження. Відомо, що складовою притягнення особи до кримінальної відповідальності є повернення активів, одержаних злочинним шляхом, оскільки лише за такої умови під час досудового розслідування та судового провадження певних кримінальних правопорушень забезпечується реальне виконання завдань КК (ст. 1) і кримінального провадження (ст. 2 КПК). Так, з одного боку, повернення активів покликано мінімізувати негативні наслідки злочину, зокрема шляхом звернення незаконно здобутих активів у дохід держави, а з іншого, – здійснити превен-

тивний вплив, адже за умов її успіху кінцева мета злочину – швидке незаконне збагачення – залишається недосяжною. Це важлива складова діяльності держави у сфері протидії злочинності. Однак, не дивлячись на безумовну соціальну значущість діяльності, спрямованої на повернення активів, остання в Україні почала набувати широкого розповсюдження лише з 2015 р., що, порівняно з практикою країн Європейського Союзу (далі – ЄС), не можна назвати позитивним досвідом. Саме з цим, на нашу думку, пов'язаний той факт, що нині існує вельми обмежене коло вітчизняних наукових джерел, присвячених дослідженню проблеми повернення активів, здобутих злочинним шляхом у кримінальному провадженні, що, безумовно, ускладнило роботу над цією науковою статтею.

Мета і завдання дослідження. З огляду на вказане вище, метою цієї статті є дослідження механізму повернення активів, одержаних злочинним шляхом, під час кримінального провадження, а також виявлення актуальних проблем законодавчого регулювання і правозастосовної практики у цій сфері. Така мета спонукала авторів до виокремлення низки завдань дослідного характеру, вирішення яких дозволило сформулювати певні наукові положення, виявити прогалини правового регулювання і проблеми сучасного правозастосування у сфері повернення активів, запропонувати шляхи усунення та вирішення останніх.

Виклад основного матеріалу. Для початку зауважимо, що категорія «повернення активів, одержаних унаслідок вчинення злочину» відносно нова для України і вже традиційна для міжнародного співтовариства. Зокрема, цей термін набув розповсюдження в ЄС після прийняття Рішення Ради Європейського Союзу від 06.12.2007 р. № 2007/845/ЈНА (далі – Рішення РЕС), яким було закладено загальний підхід до розуміння цієї категорії і порядку його здійснення. Так, відповідно до Рішення РЕС під *поверненням активів, одержаних злочинним шляхом*, варто розуміти *розшук та виявлення доходів, одержаних злочинним шляхом, та іншого майна, пов'язаного з кримінальними правопорушеннями, яке може стати об'єктом арешту або конфіскації за судовим рішенням під час кримінального, або, якщо це можливо за законодавством країни-члена ЄС, цивільного провадження* [4]. Разом із цим, законодавство України взагалі не оперує такою категорією, а використовує такі поняття, як: *виявлення активів, одержаних внаслідок вчинення корупційних та інших злочинів; їх розшук та управління ними*. Згідно з Законом України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10.11.2015 р. № 722 (далі – Закон 722) *виявлення активів* – це діяльність із встановлення факту існування активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, а *їх розшук* – діяльність із визначення місцезнаходження таких активів. Під *управлінням активами* розуміється діяльність із володіння, користування та/або розпорядження ними, тобто забезпечення збереження активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, та їх економічної вартості або реалізація таких активів чи передача їх в управління, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні [15]. Зауважимо, що більш привабливою вба-

чається термінологічна конструкція, використана у Рішенні РЄС, адже уявляється, що поняття *повернення активів* є родовим і охоплює виявлення активів, їх розшук, а в деяких випадках, – й управління ними¹.

Таким чином, притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення корупційних та інших злочинів має включати й комплексну діяльність, спрямовану на повернення активів, яка *має власну мету, об'єкт, суб'єктів здійснення, а також етапи реалізації*. Так, *метою повернення активів* виступає мінімізація негативних наслідків злочину шляхом звернення здобутих активів у дохід держави, а також превентивний вплив. *Об'єктом такої діяльності* є активи, одержані злочинним шляхом, а саме: кошти, майно, майнові та інші права, на які може бути накладено або накладено арешт у кримінальному провадженні або які конфісковані за рішенням суду у кримінальному провадженні (ст. 1 Закону 722). Такі активи повинні відповідати вимогам абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК. Щодо її *етапів* уявляється, що повернення активів, з моменту початку до досягнення кінцевої мети цієї діяльності, може змістовно охоплювати такі операції: *виявлення, розшук, арешт, управління і спеціальна конфіскація активів*.

Стосовно *суб'єктів повернення активів* зауважимо, що їх коло у 2015 р. дещо розширилося. Так, згідно зі ст. 170 КПК України обов'язок вжити необхідні заходи з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт, у кримінальному провадженні покладається на *слідчого, прокурора*². Цей обов'язок реалізується шляхом витребування інформації у *Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів* (далі – АРМА), інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб. Водночас, оскільки повернення активів охоплює не лише виявлення та розшук таких активів, а й їх арешт, управління та спеціальну конфіскацію, то до суб'єктів її здійснення варто відносити й *слідчого суддю та суд*³. Разом із тим, у ч. 6 і 7 ст. 100 КПК передбачена можливість передачі активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, для управління або реалізації АРМА. Отже, суб'єктами повернення активів, одержаних злочинним шляхом, у кримінальному провадженні є *слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд і посадові особи АРМА*.

¹ «Діяльнісний підхід» і положення кримінального і кримінального процесуального законодавства України дозволяють стверджувати, що запропоновані поняття та їх визначення не надають повного уявлення про повернення активів як відносно самостійну діяльність, адже не охоплюють всі можливі етапи її здійснення, зокрема, арешт і спеціальну конфіскацію майна. Лише з урахуванням останніх повернення активів є операційно завершеним, а його мета – досягнута.

² Згідно зі ст. 92 КПК на слідчого, прокурора покладено обов'язок доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК, у тому числі тих, які підтверджують, що гроші, цінності й інше майно, що підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та (або) є доходами від такого майна [10].

³ Вирішення питання про арешт майна у кримінальному провадженні покладено на слідчого суддю або суд (ст. ст. 170-175 КПК), а про спеціальну конфіскацію – виключно на суд (ст. ст. 96¹-96² КК, ч. 9-12 ст. 100 КПК) [10].

Сьогодні особливий інтерес для юридичної науки і правозастосовної практики України становить поява нового суб'єкта повернення активів, одержаних злочинним шляхом – АРМА, яке є національним аналогом органів (установ, агенцій), що успішно функціонують у країнах ЄС відповідно до Рішення РЄС та інших міжнародних актів уже більше 10 років. АРМА створено відповідно до Закону № 722, який визначає правові та організаційні засади функціонування цього органу. Так, відповідно до ст. 2 Закону 722 АРМА є *центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення й розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та/або з управління арештованими або конфіскованими активами у кримінальному провадженні*. До його функцій, серед іншого, віднесено: здійснення заходів з виявлення, розшуку, проведення оцінки активів за зверненням слідчого, детектива, прокурора, суду (слідчого судді); організація здійснення заходів, пов'язаних з проведенням оцінки, веденням обліку та управління активами; формування та ведення Єдиного державного реєстру арештованих у кримінальному провадженні активів; здійснення співробітництва з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання повернення активів, іншими компетентними органами іноземних держав, відповідними міжнародними організаціями; надання роз'яснень, методичної і консультаційної допомоги слідчим, детективам, прокурорам і суддям тощо. З метою реалізації цих функцій АРМА наділена повноваженнями: витребувати та отримувати від державних органів, органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для виконання її обов'язків; мати доступ до ЄРДР, автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів і банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи, органи місцевого самоврядування; укладати міжвідомчі міжнародні угоди про співробітництво з органами іноземних держав, до компетенції яких належать повернення активів та ін. (ст.ст. 9, 10 Закону) [15].

Після прийняття спеціалізованого Закону, який врегулює діяльність АРМА в цілому, постало питання щодо впровадження процесуального механізму діяльності такого органу у національний кримінальний процес. З цією метою Законом 722 були внесені зміни до статей 100 і 170 КПК, аналіз яких у системі з нормами цього Закону дає змогу стверджувати, що АРМА **взаємодіє з органами досудового розслідування, прокуратури та суду у таких напрямках**: 1) *за зверненням слідчого, прокурора АРМА надає інформацію і вживає заходів щодо виявлення та розшуку активів, які можуть бути арештовані у кримінальному провадженні* (абз. 2 ч. 1 ст. 170 КПК); 2) *АРМА приймає для управління або реалізації арештовані у кримінальному провадженні активи* (абз. 7 ч. 6 і 7 ст. 100 КПК); 3) *АРМА виконує запити про міжнародну правову допомогу, метою яких є виявлення, арешт майна, грошей, цінностей, отриманих злочинним шляхом, а також майна, яке належить підозрюванім, обвинуваченим або засудженим особам* (ст. 568 КПК). Указане питання врегулюється й *Порядком взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове роз-*

слідкування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів від 20.10.2017 р. Так, останній до напрямів взаємодії АРМА з органами досудового розслідування і прокуратури також відносить: 1) виконання органами досудового розслідування, прокуратури запитів АРМА щодо надання інформації, необхідної для надання цим органом відповіді на запит органу іноземної держави, уповноваженого на виконання функцій установи з повернення активів; 2) розгляд органами досудового розслідування, органами прокуратури інформації АРМА щодо ознак правопорушень, виявлених ним під час виконання визначених законом функцій та повноважень АРМА, інших питань, пов'язаних з виконанням повноважень АРМА [11].

Таким чином, законодавець зробив рішучі кроки на шляху процесуального врегулювання діяльності з повернення активів, одержаних злочинним шляхом у кримінальному провадженні. Однак багато питань у цій сфері вимагають уточнення або більш детального правового врегулювання.

Обговорення результатів. По-перше, одним із невирішених питань нині залишається питання надання АРМА процесуального статусу учасника кримінального провадження. Вбачається, що у його розв'язанні необхідно виходити як із специфіки національної моделі кримінального процесу, так і провідного зарубіжного досвіду у цій сфері. Щодо останнього наведемо такі результати дослідження.

На виконання Рішення РЄС, що зобов'язує держави створити національні центральні контактні пункти з метою швидкого виявлення активів, одержаних від кримінальної діяльності, – *національні відділення з повернення активів («Asset Recovery Offices»)*, в країнах ЄС було створено і нині функціонує близько 28 таких відділень. Останні обмінюються інформацією та досвідом повернення активів, незалежно від їх статусу – адміністративного або правоохоронного органу. Але, визначення безпосереднього механізму діяльності цих агенцій залишається на розсуд держав, тому інституційні моделі функціонування таких органів досить різноманітні¹. Аналіз останніх дає змогу стверджувати, що такі органи створюються та функціонують, як правило, у **двох інституційних моделях**. Так, у більшості країн повноваженнями з повернення активів наділяються **правоохоронні органи** (органи внутрішніх справ, прокуратури та ін.), а така діяльність є одним із напрямків їх роботи².

¹ У деяких країнах ЄС існують одразу декілька органів, відповідальних за повернення активів і міжнародне співробітництво у цій сфері (Республіка Болгарія, Федеративна Республіка Німеччина, Литовська Республіка, Королівство Іспанія, Французька Республіка, Королівство Швеція, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії) [3].

² Залежно від системи правоохоронних органів тієї чи іншої країни функція з повернення активів може покладатися на поліцію (Республіка Австрія, ФРН, Литовська Республіка), бюро розслідувань та його департаменти (Угорщина, Фінляндська Республіка, Королівство Швеція), офіс Генерального прокурора або спеціального державного прокурора з тяжких економічних злочинів (Республіка Болгарія, Королівство Данія, Литовська Республіка). Як правило, у правоохоронному органі створюються спеціальні підрозділи, наприклад, поліції (Естонська Республіка – підрозділ слідчого департаменту, Латвійська Республіка – департамент економічної поліції, Республіка Польща – підрозділ розшуку активів) [3].

Надання статусу органу з повернення активів обумовлюється віднесенням органу до числа правоохоронних, у зв'язку з чим такий орган має процесуальний статус учасника кримінального судочинства. Одночасно в країнах з такою моделлю функціонування органів, уповноважених на повернення активів, ці повноваження можуть покладатися одночасно не лише на правоохоронні органи, а й на підрозділи різних міністерств (Грецька Республіка, ФРН, Чеська Республіка), роль яких, як правило, обмежена інформаційною та координаційною функцією¹. Друга інституційна модель органів, діяльність яких спрямована на повернення активів, представлена **спеціалізованими органами, які уповноважені виключно на повернення активів** (Республіка Кіпр, Королівство Бельгія, Французька Республіка, Румунія, Королівство Нідерланди та ін.). Наведемо деякі приклади щодо кожної із названих нами моделей.

У Республіці Кіпр Законом «Про попередження та протидію відмиванню грошей і фінансування тероризму» створено підрозділ з боротьби з відмиванням грошей, до якого за посадами входять представники Генерального прокурора, Голови поліції і Директора митного департаменту [7]. Такі особи мають статус учасників кримінального судочинства та наділені повноваженнями слідчих (прирівнюються до офіцерів поліції) [6]. До повноважень Підрозділу належать: збирання, аналіз та оцінка інформації щодо злочинів, пов'язаних із відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, а також про відповідні предикатні злочини та діяльність, пов'язану з фінансуванням тероризму; розслідування вказаних злочинів, проведення слідчих дій і застосування заходів забезпечення кримінального судочинства тощо [7].

Згідно з КПК Французької Республіки у державі створена та діє *Агенція з управління та розшуку активів, що підлягають вилученню або конфіскації*, яка підзвітна Міністерству юстиції і Міністерству бюджету. Її основним завданням є управління майном, що було заарештовано, конфісковано або тимчасово вилучено під час кримінального провадження. Агенція може отримувати допомогу і будь-яку інформацію від фізичних чи юридичних осіб, надавати інформацію та всебічну допомогу з питань повернення активів, здобутих злочинним шляхом, за запитами правоохоронних і судових органів².

¹ Як приклад такої моделі наведемо досвід ФРН. У цій країні повноваженнями з повернення активів одночасно наділені поліція та міністерство юстиції, зокрема створено Федеральне відомство юстиції і Відділ фінансової розвідки у Федеральному відділі кримінальної поліції. Так, перше відповідальне за співпрацю з національними та іноземними органами повернення активів, а до повноважень другого належить збирання та аналіз даних кримінальної фінансової розвідки, розслідування фінансових злочинів та ін. [1].

² Офіцери Бюро призначаються міністром юстиції Ірландії зі складу Гарди Шикони (ірл. Garda Siochbna – «вартові спокою», ірландська поліція). При цьому повноваженнями члени Бюро наділяються виключно в силу належності до Гарда комісарів з прибутку або офіцерів Міністерства соціального забезпечення. Члени Бюро незалежно від їх належності до правоохоронних структур мають право проводити розслідування, слідчі дії або будь-яку іншу підготовчу роботу під час кримінального провадження. Виключно до повноважень офіцерів поліції належить право здійснювати арешт або вилучення майна (Див.: [2]).

У Республіці Ірландія Законом «Про Бюро кримінальних активів» від 1996 р. створено однойменний орган, що має повноваження подавати до суду від власного імені клопотання про набуття, зберігання, утримання та розпорядження землею, а також будь-яким іншим майном (ст. 3). Основні напрямки діяльності Бюро включають виявлення активів, які були отримані злочинним шляхом, їх вилучення, а також проведення розслідування або іншої підготовчої роботи у зв'язку з розслідуванням, що пов'язане з такими активами [5].

Національна агенція з управління вилученими активами у 2015 р. була створена й у Румунії. Так, Агенція є державною установою, що підпорядкована Міністерству юстиції. До її функцій належить виявлення майна, що може бути предметом вилучення, арешту чи конфіскації у кримінальному провадженні, управління таким майном, допомога судовим органам під час здійснення кримінального провадження у питаннях, що стосуються арешту майна, шляхом надання відповідей на запити відповідних органів.

Таким чином, аналіз світової практики функціонування органів з повернення активів дає змогу стверджувати, що нині існує дві основні інституційні моделі таких органів. Перша модель представлена правоохоронними органами, які в силу свого статусу здійснюють діяльність з повернення активів, що може бути доповнена діяльністю спеціальних департаментів міністерств, які здійснюють відносно перших координаційну та забезпечувальну функції. Друга модель представлена практикою країн ЄС, де діють спеціально створені незалежні агенції з повернення таких активів. У деяких випадках останні наділяються повноваженнями розслідувати злочини, пов'язані з одержанням незаконних активів. Одночасно як у першому, так і другому випадку предметна діяльність відповідних агенцій може суттєво різнитися: від здійснення виключно виявлення та розшуку активів (Республіка Кіпр, Республіка Ірландія) до управління ними (Румунія, Французька Республіка, Нідерланди). Важливо наголосити і на різних процесуальних статусах органів з повернення активів у кримінальному судочинстві країн ЄС. Гарантовано наділені таким статусом правоохоронні органи, які уповноважені на повернення активів. У державах, де діють спеціально створені незалежні агенції з повернення активів, вказане питання вирішується по-різному¹.

Дослідження європейського досвіду зі створення та функціонування органів з повернення активів дозволяє стверджувати, що в *Україні втілена змішана інституційна модель створення та функціонування органів, уповноважених на повернення активів, одержаних злочинним шляхом, яка за своїми*

¹ Зауважимо, що найбільш розповсюдженою сьогодні є модель спеціальних агенцій з повернення активів, які підпорядковані або співпрацюють з міністерствами (Румунія, Французька Республіка). Їх роль у кримінальному провадженні обмежується наданням інформації та відповідей на запити. Такі агенції беруть участь у міжнародному співробітництві з органами, створеними відповідно до Рішення РЄС, а також міжнародними ініціативами з повернення активів: Ініціативою з повернення вкрадених активів (Stolen Asset Recovery Initiative, StAR), Кемденської міжвідомчою мережею з повернення активів [3].

характеристиками являє собою поєднання першої та другої досліджених нами європейських моделей. Так, по-перше, в Україні створено та функціонує АРМА, яка є органом виконавчої влади зі спеціальним статусом (обов'язкова риса другої моделі), а по-друге, обов'язки із виявлення та розшуку майна у кримінальному провадженні покладаються на сторону обвинувачення (обов'язкова риса першої моделі), а вирішення питання про накладення арешту на таке майно і його спеціальну конфіскацію, – на слідчого суддю та суд відповідно. Вбачається, що прототипами АРМА стали відповідні агенції Французької Республіки та Румунії. Водночас специфіка національної моделі кримінального судочинства України, на нашу думку, **вимагає надання АРМА процесуального статусу учасника кримінального провадження та закріплення її повноважень у КПК.**

По-друге, аналіз судової практики дає змогу стверджувати, що сьогодні у практиків деякі питання викликають застосування норм ч. 6 і 7 ст. 100 КПК і Закону 722. Зокрема, абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК вказує, що речові докази вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб¹, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду АРМА, для здійснення заходів з управління ними з метою забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості, а речові докази, зазначені в абз. 1 ч. 6 ст. 100 КПК, такої самої вартості – для їх реалізації, з урахуванням особливостей, зазначених законом. Одночасно, у ч. 1 ст. 19 Закону 722 передбачено, що АРМА здійснює управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, у тому числі як захід забезпечення позову – лише щодо позову, пред'явленого в інтересах держави, із встановленням заборони розпоряджатися та/або користуватися такими активами, сума або вартість яких дорівнює або перевищує 200 розмірів мінімальної заробітної плати², встановленої на 1 січня відповідного року.

Таким чином, ч. 1 ст. 19 Закону 722 суперечить положенням абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК, зокрема у частині визначення вартості арештованих активів, які можуть бути передані в управління або для реалізації АРМА у кримінальному провадженні. З огляду на ч. 3 ст. 9 КПК, де вказано, при здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК, норми ч. 1 ст. 19 Закону 722 не повинні застосовуватися під час вирішення питання про передачу арештованого у кримінальному провадженні майна в управління або для реалізації АРМА.

¹ Сума прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 2018 р. встановлена Законом України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 р. № 2246-VIII у розмірі 1762 грн (з 1 січня 2018 р.) [14].

² Відповідно до Закону України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР, мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може здійснюватися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт) [17]. Згідно з пп. 8 п.1 ст. 40 Бюджетного кодексу України розмір мінімальної заробітної плати визначається в законі про Державний бюджет України на відповідний рік [8]. Так, розмір мінімальної заробітної плати з 1 січня 2018 р. в Україні становить 3723 грн.

По-третє, не відповідають положенням ч. 6 і 7 ст. 100 КПК і норми статей 1 і 22 Закону 722, зокрема, в частині співвідношення понять «управління» та «реалізація» арештованого у кримінальному провадженні майна, а також ознак, яким таке майно має відповідати для можливості його реалізації. Так, щодо першого зауважимо, що у КПК управління та реалізація речових доказів (ч. 6 ст. 100 КПК) є самостійними операціями. У ст. 22 Закону 722 управління рухомим та нерухомим майном, цінними паперами, майновими та іншими правами охоплює як передачу таких активів в управління, так і їх реалізацію. Відносно ж другого варто наголосити, що згідно з абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК виключно речові докази, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих труднощів або витрати з забезпечення спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню, вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб передаються за письмовою згодою їх власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду АРМА для їх реалізації з урахуванням особливостей, визначених законом. Водночас у ч. 4 і 5 ст. 22 Закону 722 вказано, що, крім іншого, підлягає реалізації і *майно, витрати на забезпечення спеціальних умов управління яким співмірні з його вартістю, а також майно, яке швидко втрачає вартість* [15].

Отже, спеціальна норма Закону 722 розширює перелік ознак арештованого майна, які роблять можливим його реалізацію АРМА. Це дає змогу констатувати невідповідність ст. 22 Закону 722 положенням абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК, а тому у цій частині норма спеціального закону не може застосовуватися при вирішенні питання щодо реалізації такого майна.

По-четверте, у правозастосовній практиці склалася неоднозначна ситуація щодо виду клопотання, з яким слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, або до суду під час судового провадження у порядку ч. 6 і 7 ст. 100 КПК України. Так, аналіз судової практики дає змогу стверджувати, що сторона обвинувачення, як правило, звертається з клопотаннями, в яких ставить питання про: а) *арешт майна*; б) *визначення порядку зберігання речових доказів, шляхом визначення порядку виконання ухвали про арешт майна*; в) *передачу в управління майна, на яке накладено арешт у кримінальному провадженні*. У більшості випадків слідчий за погодженням з прокурором або прокурор діяли за таким алгоритмом: а) зверталися до слідчого судді, суду з клопотанням про накладення арешту на майно у порядку, передбаченому ст.ст. 170–175 КПК; б) *отримували ухвалу про задоволення такого клопотання*; в) *зверталися до слідчого судді, суду з клопотанням про визначення порядку зберігання речових доказів, шляхом визначення порядку виконання ухвали про арешт майна або з клопотанням про передачу в управління майна, на яке накладено арешт у кримінальному провадженні* [20; 21]. Однак у деяких випадках сторона обвинувачення зверталася з клопотанням про

накладення арешту на майно у кримінальному провадженні, в якому просила визначити порядок зберігання речового доказу [22].

Дійсно, у КПК законодавець не конкретизує вимог до клопотання, з яким сторона обвинувачення має звертатися до слідчого судді, суду з метою передачі в управління або для реалізації АРМА арештованого майна. У ч. 7 ст. 100 КПК лише вказано, що а) у випадках, передбачених абз. 7 ч. 6 цієї статті, слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертається з *«відповідним клопотанням»* до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, або до суду під час судового провадження, яке б) *розглядається згідно зі статтями 171-173 КПК.*

Системне тлумачення норм КПК переконує, що вирішення питання про арешт майна у кримінальному провадженні та передача такого майна в управління або для його реалізації АРМА (ч. 6, 7 ст. 100 КПК і статті 170–175 КПК), з одного боку, є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими, а з іншого, – відносно самостійними кримінальними процесуальними операціями¹. З огляду на це, вбачається, що в абз. 7 ч. 6, 7 ст. 100 КПК може йти мова про самостійний вид клопотання – *клопотання про передачу в управління або для реалізації арештованого майна АРМА*². Але, деякі сумніви викликає назва цього процесуального документа. Так, якщо сторона обвинувачення, отримавши ухвалу слідчого судді, суду про задоволення клопотання про накладення арешту на майно додатково звертається до слідчого судді, суду з клопотанням, передбаченим ч. 7 ст. 100 КПК, вбачається, що таке звернення має відбуватися шляхом подання

¹ Так, арешт майна у кримінальному провадженні завжди передує переданню для управління або реалізації АРМА, вказаних у абз. 7 ст. 6 ст. 100 КПК речових доказів. Разом із тим юридичною підставою передавання в управління або для реалізації АРМА арештованого майна, визначеного в абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК, не завжди є ухвала слідчого судді, суду, адже у випадках, коли власник такого майна надає письмову згоду на ці дії, воно може бути передане АРМА без останньої.

² У цьому контексті цікавим є рішення Верховного Суду (далі – ВС) у справі № 760/16341/17. Так, досліджуючи доводи касаційної скарги, ВС серед іншого вказав, що посилення на відсутність у слідчого судді повноважень для розгляду «клопотання про визначення порядку зберігання речових доказів, шляхом визначення порядку виконання ухвали про арешт майна», суперечить законодавчим приписам. Зокрема, посилаючись на ч. 6 ст. 100 КПК, ВС констатував, що суд апеляційної інстанції, встановивши, що ухвала слідчого судді про визначення порядку зберігання речових доказів, шляхом визначення порядку виконання ухвали про арешт майна оскарженню не підлягає та відмовивши у відкритті провадження за апеляційною скаргою, діяв відповідно до вимог кримінального процесуального закону [19]. Це, в аспекті правової позиції ВСУ, викладеній у постанові від 12 жовтня 2017 р., переконує, що постановляючи однойменну ухвалу за наслідками розгляду клопотання про визначення порядку зберігання речових доказів, шляхом визначення порядку виконання ухвали про арешт майна, слідчий суддя діяв у межах повноважень, визначених КПК [16]. Фактично такий самий висновок зробив ВС у вказаному вище рішенні. Зокрема, посилаючись на ч. 6 і 7 ст. 100 КПК ВС прямо вказав, що як «клопотання про визначення порядку зберігання речових доказів, шляхом визначення порядку виконання ухвали про арешт майна», так і «ухвала слідчого судді про визначення порядку зберігання речових доказів, шляхом визначення порядку виконання ухвали про арешт майна» передбачені нормами чинного КПК, тому перший процесуальний документ правомірно був розглянутий слідчим суддею, а другий, відповідно до ч. 1 ст. 309 КПК, – оскарженню в апеляційному порядку під час досудового розслідування не підлягає [19].

клопотання про передачу в управління або для реалізації арештованого майна (речових доказів) АРМА. У цьому разі назва як клопотання, так і відповідної ухвали будуть такими, що відповідають їх змісту.

Водночас варто наголосити, що обов'язок *визначити порядок виконання ухвали про арешт майна*, у тому числі й шляхом *визначення порядку зберігання речових доказів*, відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 173 КПК покладається на слідчого суддю, суд, які у разі задоволення клопотання про накладення арешту на майно, зобов'язані *визначити в своєму рішенні порядок виконання такої ухвали із зазначенням способу інформування заінтересованих осіб*. Для цього слідчий суддя, суд визначає конкретні дії, які мають вчинити для виконання ухвали про арешт майна [12, с. 353], вказує на відповідальну за це установу або службову особу [13, с. 418]. Тому практика вирішення питання про передання в управління або для реалізації АРМА речових доказів, визначених у абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК, під час розгляду клопотання про накладення арешту на таке майно (п. 5 ч. 5 ст. 173 КПК) у кримінальному провадженні також є правомірною.

Висновки. Таким чином, притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення корупційних та інших злочинів обов'язково має включати комплексну діяльність з повернення активів, одержаних злочинним шляхом. Така діяльність змістовно охоплює наступні операції: виявлення, розшук, арешт, управління і спеціальна конфіскація таких активів, а її суб'єктами є слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд і посадові особи АРМА. Аналіз правозастосовної практики у цій сфері дає змогу констатувати наявність низки проблемних питань, які вимагають ретельного наукового дослідження і практичного вирішення.

Список літератури:

1. Asset Recovery under German Law. Pointers for Practitioners: STaR. URL: <https://star.worldbank.org/sites/star/files/asset-recovery-in-german-law-english.pdf> (Last assessed: 03.06.2018).
2. Code de procédure pénale: France, 1995. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20180521> (Last assessed: 03.06.2018).
3. Commission of the European Union. Report from the Commission to the European Parliament and to the Council COM (2011) 176 final (April 2011). URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/intro/docs/1_en_act_part1_v8.pdf (Last assessed: 03.06.2018).
4. Council Decision 2007/845/JHA, 2007, O. J. L 332/103. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32007D0845&from=EN> (Last assessed: 03.06.2018).
5. Criminal Assets Bureau Act: Ireland, 1996. URL: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1996/act/31/enacted/en/print.html> (Last assessed: 03.06.2018).
6. Criminal Procedure Law Cap.155: Cyprus, 1959. URL: https://www.sbaadministration.org/home/legislation/01_02_09_01_COLONIAL_CAPS_1959/01_02_01_04_Caps-125175A/19600101_CAP155_u.pdf (Last assessed: 03.06.2018).
7. The Prevention and Suppression of Money Laundering and Terrorist Financing Laws of 2007, 2010, 2012 and 2013: Law of Cyprus No. 188(I)/2007. URL: [http://www.law.gov.cy/law/mokas/mokas.nsf/All/8D5B6DF6DC5D5815C2257BE1002A2848/\\$file/AML%20consolidated%20law%20188\(I\)_2007,%2058\(I\)_2010,%2080\(I\)_2012,%20192\(I\)_2012,%20101\(I\)_2013%20final%2018.11.13%20-%20MOKAS.pdf](http://www.law.gov.cy/law/mokas/mokas.nsf/All/8D5B6DF6DC5D5815C2257BE1002A2848/$file/AML%20consolidated%20law%20188(I)_2007,%2058(I)_2010,%2080(I)_2012,%20192(I)_2012,%20101(I)_2013%20final%2018.11.13%20-%20MOKAS.pdf) (Last assessed: 03.06.2018).
8. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page3> (дата звернення: 03.06.2018).

9. Звіт про діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів за 2017 рік. URL: <https://arha.gov.ua/files/general/2018/04/27/20180427144834-93.pdf>. (дата звернення: 03.06.2018).

10. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 16.03.2018. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page> (дата звернення: 03.06.2018).

11. Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Національного антикорупційного бюро України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України 20.10.2017 р. № 115/197-о/297/586/869/857. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1342-17> (дата звернення: 03.06.2018).

12. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. Київ, 2013. 1160 с.

13. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України : у 3-х т. / за ред. О. В. Стовби. Харків, 2013. Т. I. 528 с.

14. Про Державний бюджет України на 2018 рік : Закон України 07.12.2017 р. № 2246-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2246-19> (дата звернення: 03.06.2018).

15. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 р. № 772-VIII. Дата оновлення: 05.01.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/772-19/page> (дата звернення: 03.06.2018).

16. Постанова Верховного Суду України від 12 жовтня 2017 р. № 5-142кк(15)17. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/FDC_F10B19D4B1587C22581DA004E59F8](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/FDC_F10B19D4B1587C22581DA004E59F8) (дата звернення: 03.06.2018).

17. Про оплату праці : Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 03.06.2018).

18. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 р. № 966-XIV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-14> (дата звернення: 03.06.2018).

19. Ухвала Верховного Суду від 15 січня 2018 р., судова справа № 760/16341/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71639619> (дата звернення: 03.06.2018).

20. Ухвала слідчого судді Печерського районного суду м. Києва від 29 березня 2018 р., судова справа № 757/15190/18-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73686156> (дата звернення: 03.06.2018).

21. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 29 березня 2018 р., судова справа № 760/7819/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73531629> (дата звернення: 03.06.2018).

22. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 18 квітня 2018 р., судова справа № 760/10191/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73564083> (дата звернення: 03.06.2018).

References:

1. Asset Recovery under German Law. Pointers for Practitioners: STaR. URL: <https://star.worldbank.org/sites/star/files/asset-recovery-in-german-law-english.pdf>.

2. Code de procedure penale: France, 1995. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20180521>.

3. Commission of the European Union. Report from the Commission to the European Parliament and to the Council COM (2011) 176 final (April 2011). URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/intro/docs/1_en_act_part1_v8.pdf.

4. Council Decision 2007/845/JHA, 2007, O. J. L 332/103. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32007D0845&from=EN>.

5. Criminal Assets Bureau Act: Ireland, 1996. URL: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1996/act/31/enacted/en/print.html>.

6. Criminal Procedure Law Cap.155: Cyprus, 1959. URL: https://www.sbaadministration.org/home/legislation/01_02_09_01_COLONIAL_CAPS_1959/01_02_01_04_Caps-125175A/19600101_CAP155_u.pdf.

7. The Prevention and Suppression of Money Laundering and Terrorist Financing Laws of 2007, 2010, 2012 and 2013: Law of Cyprus No. 188(I)/2007. URL: [http://www.law.gov.cy/law/mokas/mokas.nsf/All/8D5B6DF6DC5D5815C2257BE1002A2848/\\$file/AML%20consolidated%20law%20188\(I\)_2007,%2058\(I\)_2010,%2080\(I\)_2012,%20192\(I\)_2012,%20101\(I\)_2013%20final%2018.11.13%20-%20MOKAS.pdf](http://www.law.gov.cy/law/mokas/mokas.nsf/All/8D5B6DF6DC5D5815C2257BE1002A2848/$file/AML%20consolidated%20law%20188(I)_2007,%2058(I)_2010,%2080(I)_2012,%20192(I)_2012,%20101(I)_2013%20final%2018.11.13%20-%20MOKAS.pdf).

8. Biudzhetnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 r. № 2456-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page3>.

9. Zvit pro diialnist Natsionalnoho ahentstva Ukrainy z pytan vyavleniia, rozshuku ta upravlinnia aktyvamy, oderzhanymy vid koruptsiinykh ta inshykh zlochyniv za 2017 rik. URL: <https://arma.gov.ua/files/general/2018/04/27/20180427144834-93.pdf>.

10. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4651-VI. Data onovlenniia: 16.03.2018. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.

11. Nakaz Natsionalnoho ahentstva Ukrainy z pytan vyavleniia, rozshuku ta upravlinnia aktyvamy, oderzhanymy vid koruptsiinykh ta inshykh zlochyniv, Natsionalnoho antykoruptsiinoho biuro Ukrainy, Heneralnoi prokuratury Ukrainy, Sluzhby bezpeky Ukrainy, Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy, Ministerstva finansiv Ukrainy 20.10.2017 r. № 115/197-o/297/586/869/857. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1342-17>.

12. Banchuk, O.A., Kuibida, R.O., Khavroniuk, M.I. (Eds). (2013). Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].

13. Stovba, O.V. (Ed.). (2013). Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy. (Vols. 1–3); Vol. 1. Kharkiv [in Ukrainian].

14. Pro Derzhavnyi biudzhet Ukrainy na 2018 rik: Zakon Ukrainy 07.12.2017 r. № 2246-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2246-19>.

15. Pro Natsionalne ahentstvo Ukrainy z pytan vyavleniia, rozshuku ta upravlinnia aktyvamy, oderzhanymy vid koruptsiinykh ta inshykh zlochyniv: Zakon Ukrainy vid 10.11.2015 r. № 772-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/772-19/page>.

16. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 12 zhovtnia 2017 r. № 5-142ks(15)17. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/FDC F10B19D4B1587C22581DA004E59F8](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/FDC F10B19D4B1587C22581DA004E59F8).

17. Pro oplatu pratsi: Zakon Ukrainy vid 24.03.1995 r. № 108/95-VR. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>.

18. Pro prozhytkovyi minimum: Zakon Ukrainy vid 15.07.1999 r. № 966-XIV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-14>.

19. Ukhvala Verkhovnoho Sudu vid 15 sichnia 2018 r., sudova sprava № 760/16341/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71639619>.

20. Ukhvala slidchoho suddi Pecherskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 29 bereznia 2018 r., sudova sprava № 757/15190/18-k. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73686156>.

21. Ukhvala slidchoho suddi Solom`ianskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 29 bereznia 2018 r., sudova sprava № 760/7819/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73531629>.

22. Ukhvala slidchoho suddi Solom`ianskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 18 kvitnia 2018 r., sudova sprava № 760/10191/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73564083>.

Reznikova O. I., PhD in Law, Assistant Professor of the Department of Criminal Procedure and Operational and Investigative Activity in the Yaroslav Mydryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail : olena.i.reznikova@gmail.com ; ORCID 0000-0001-5188-9258

Lipalo J. A., Student of International Law Faculty, Yaroslav Mydryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail : juli.lypalo@gmail.com

Actual problems of the return of assets obtained by criminal means in criminal proceedings

The article is devoted to the study of the theoretical foundations and practical problems of returning assets acquired as a result of the commission of crimes in the criminal proceedings of Ukraine. It was noted that bringing a person to criminal liability for committing corruption and other crimes necessarily should include comprehensive activity on the return of the proceeds of crime, named its main structural elements: the purpose, subjects of realization, objects of search and stages of implementation of such activities. It is indicated that the purpose of such activity is to minimize the negative consequences of a crime by resorting to the acquisition of illegal assets into the state's income, as well as preventive influence, and the object is the proceeds of crime. It is proved that the activity of returning the assets obtained by the crime gull in a criminal proceeding includes the following operations: detection, search, arrest, management and special confiscation of such assets, and its subjects are the investigator, the prosecutor, the investigating judge, the court and officials of the National agencies of Ukraine on the detection, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes. The analysis of leading international experience in the field of return of assets obtained as a result of the commission of crimes has been analyzed. The legal status, functions and powers of the National Agency of Ukraine for the detection, investigation and management of assets derived from corruption and other crimes as the subject of such activity are investigated.

Keywords: assets obtained as a result of crimes; return of assets received as a result of committing crimes; criminal proceedings; National Agency of Ukraine on Detection, Investigation and Management of Assets Received from Corruption and Other Crimes.

Надійшла до редколегії 12.11.2018 р.